

НЕСУИЦИДНО САМОНАРАНЯВАНЕ КАТО ФОРМА НА ЗАВИСИМО ПОВЕДЕНИЕ

Рая Димитрова

Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ Варна

***Резюме:** Несуицидното самонараняване (НСС) представлява акт на умишлено нараняване на целостта на собствената телесната тъкан, без суицидно намерение и по причини, които не са социално приемливи. Поведението е сред често срещаните рискови поведения, наблюдавани в юношеска възраст, успоредно с употребата на наркотични вещества. Налице са клинични данни и теоретични основания несуицидното самонараняване да се разглежда като форма на зависимо поведение сред част от индивидите. Понастоящем съществува един инструмент за надеждна и пълна оценка на зависимите характеристики сред пациенти с НСС. С помощта на Ottawa self-injury inventory (използвана е част от скалата „пристрастяващи черти“) 53 ученика с несуицидно самонараняване са изследвани за наличие на загуба на контрол, толеранс и други черти типични за пристрастяващите поведения. Резултатите посочват, че всеки от критериите за зависимо поведение е покрит от приблизително 1/5 от участниците. Възможно е сред част от индивидите НСС може да се разглежда като зависимо поведение, проявяващо мнозинството от характерните черти, необходими за поставяне на клинична диагноза „Зависимост“.*

***Ключови думи:** несуицидно самонараняване, зависимо поведение, Ottawa self-injury inventory, юноши*

NON-SUICIDAL SELF-INJURY AS ADDICTIVE BEHAVIOUR

Raya Dimitrova

Medical university "Prof. Dr. Paraskev Stoyanov" Varna

Abstract: Non-suicidal self-injury (NSSI) can be defined as the act of deliberate harm to the integrity of one's own skin or tissue, without suicidal intent and for reasons, which are not socially sanctioned. The behaviour is among the common risk behaviours observed in adolescence, alongside the use of substances. Data from clinical practice and theoretical work provide evidence to support that in some individuals NSSI can be conceptualization as an addictive behaviour. Currently, only one instrument exists for the complete and reliable assessment of the addictive features of non-suicidal self-injury. A section of the Ottawa Self-injury Inventory ("addictive features") has been used to assess 53 high-school students with NSSI for the presence of loss of control, tolerance and other features seen in addictive behaviours. The results indicate that nearly a fifth of the participants meet each of the diagnostic criteria for addictive behaviour. It is possible that in some individuals with NSSI the behaviour can be viewed as an addiction, presenting most of the typical features, required for a clinical diagnosis "Dependency".

Keywords: *non-suicidal self-injury, addictive behaviour, Ottawa self-injury inventory, adolescents*

Международното общество за изследване на самонараняване дефинира Несуицидното самонараняване (НСС) като умишлено, директно нараняване на тъканите на собственото тяло, без наличието на суицидно намерение (ISSS, 2007). Повечето изследователи са възприели това определение, като уточняват, че то се извършва поради социално и културално неприемливи мотиви, може да се срещне сред различна популация от индивиди от деца и юноши до възрастни (Barrocas et al., 2012). Особено често се среща сред психиатричната юношеска популация (Glenn & Klonsky, 2013; Nock et al., 2006). По сходен начин Нок и Фаваца дефинират несуицидното самонараняване като акт на умишлено нараняване на целостта на телесната тъкан, без суицидно намерение и по причини, които не са социално приемливи (Nock MK, Favazza AR., 2009).

Поведението включва в себе си порязване на кожата с остри предмети, изгаряне, ухапване, драскане с изписване на символи/думи, щипане, скубане, тежко надраскване на кожата, удряне върху твърд предмет или самостоятелно нанесени удари, разкървавяване на стари рани (чоплене на белези), търкане на кожата в груби повърхности, убождане с игли/остри предмети. Сравнително епидемиологично изследване върху юноши на възраст 14-17 години проведено в 7 европейски страни установява средно разпространение на НСС през целия живот от 17.8% и разпространение на НСС през последната година от 11.5% (Madge et al., 2008).

Несуицидното самонараняване е разглеждано като симптом на редица психиатрични разстройства, и интензивно е изучавано като елемент от суицидното поведение. В психологичен (психодинамичен) план теории относно неговото зараждане и функции са постулирани от редица автори, като последните години се стигна до заключението, че НСС може да изпълнява повече от една функция (Klonsky, 2007). Най-репликираната и

съвременна теория за концептуализацията на Несуицидното самонараняване разглежда поведението като механизъм за афективна регулация в ситуации на отрицателни емоционални състояния. Чрез избягването на негативни емоции и негативно подкрепление самонараняващите действия се затвърждават като ефективен механизъм за справяне с проблемни ситуации.

По-малко известна, но по-интересна концептуализация на същността на НСС е свързана с разглеждането му като потенциално пристрастяващо поведение. Тази хипотеза не е нова и се базира на реални доклади на преживяванията на самонараняващи се юноши. Още през 90-те години на миналия век, застъпниците на тази хипотеза установяват, че поведението на самонараняване споделят общи черти с поведението на зависимост, а именно, че са преживени като „принудителни“ и „облекчаващи“ от самите индивиди (Tantam & Whittaker, 1992). В този ранен период се откроява една теоретична обосновка за възприемането на НСС като пристрастяващо поведение, предложена от Фей (Faye, P., 1995). Авторката на предложението пристрастяващ модел сравнява нарастващите негативни емоции непосредствено преди акта на самонараняване с неприятните абстинентни симптоми, които преживяват зависимите индивиди.

В подкрепа на посочените общи черти Фей отбелязва припокриване между честотите на преживяно насилие в детството като рисков фактор, както и началната възраст на проява на зависимото и несуйцидното самонараняващо поведение. Последното се нуждае от допълнително изучаване, поради прекалената си генерализация. Юношеството е период на нарастваща експлорация и изграждане на собствената личност, като тези действия нерядко се уеднаквяват с период на засилени експерименти с редица рискови поведения. Поради това обща начална възраст на употребата на

вещества и самонараняващи действия не би могла да се разглежда като категоричен фактор за родственост между тези поведения.

В предложените от DSM-5 критерии за Разстройство с несуйцидно самонараняване (РНСС) присъстват условия, които насочват клиничното мислене към наличието на хабитуалност и компулсивност в изпълнението на несуйцидните самонараняващи действия, които черти са характерни за зависимите поведения. В първият критерии на диагнозата РНСС е заложено поведението да се практикува 5 или повече пъти през последната година, като емпирично установени данни посочват дори по-високи стойности от тази. В по-тясно тълкуване на думата компулсивност DSM-IV-TR (APA, 2000) описва компулсиите като хабитуални поведения, които са преципитирани от желание да се избегнат или облекчат негативни емоционални състояния. В този смисъл две условия, залегнали в критериите за РНСС разкриват поле за разсъждения относно възможни обединяващи мостове между самонараняващите и пристрастяващите поведения, като отбелязват, че НСС непосредствено се предшества от негативни емоции или се извършва с цел премахването на негативни емоции.

Значително внимание в концептуализацията на НСС се отдава на ролята на импулсивността, която се наблюдава като важна характеристика на несуйцидното самонараняване и употребата на вещества (Anestis et al., 2014; Herpertz et al., 1997). Различни изследователи установяват, че импулсивността участва като дистален рисков фактор за развитието на самонараняващи и суицидни действия при индивиди със зависимост (Roy, 2003). Като доказателство за значението на импулсивността в извършването на НСС в проучване на Нок и Пристайн участващите съобщават за изминаването на по-малко от 5 минути между появата на желание за самонараняване и извършване на самото действие (Nock & Prinstein, 2005).

Изследване от 2017 год. сред турски пациенти, хоспитализирани в стационарни и дневно-стационарни условия за лечение на разстройства свързани с употреба на ПАВ установява, че 52% от индивидите съобщават за несуицидни самонаранявания (Guvendeger Doksat et al., 2017). Резултатите от това изследване посочват, че в зависимост от употребяваното вещество, най-голям процент коморбидно наличие на НСС се наблюдава сред групата пациенти, злоупотребяващи с бензодиазепини (73.60%). Повечето епидемиологични изследвания посветени на НСС установяват значително по-голяма честотата на разпространение на НСС сред жени. Интересно е да се отбележи, че в извадката на Гювендегер 52.3% от момчетата са докладвали несуицидни самонаранявания, в сравнение с едва 29.8% от момичетата.

Макар напоследък да има по-отчетлив интерес към връзката между НСС и пристрастяващи поведения в юношеска възраст, наличните емпирични изследвания по темата са ограничени. Едно от най-обширните изследвания, проведено от Nixon 2002, е осъществено в клинични условия сред популация от пациенти със самонараняване и диагноза Гранично личностово разстройство (Nixon et al., 2002), като не е известно дали установените резултати са приложими и за общата популация. В това изследване са били адаптирани критериите за „разстройство със зависимост“ описани в DSM-IV с цел да са по-приложими към явлението несуицидно самонараняване. Всички участници (100%) са докладвали усещане на силен порив за самонараняване в контекста на стресиращи ситуации; 97.6% от участниците са отговорили на три от седемте критерия нужни за поставяне на диагноза „зависимост“, а 81% са отговорили на пет от седемте критерия. Изследване от 2008г на Уитлок, Мюленкамп и Екенрод установява разпространение на Несуицидно самонараняване 13.4% сред университетски студенти, като студентите са разделени на три групи според тежестта на протичане на НСС

(Whitlock et al., 2008). Данните сочат, че подгрупата от индивиди с най-тежко протичане е значително по-вероятно да възприемат самонараняването си като пристрастяващо, като тежестта на протичане се определя от множествени методи на самонараняване, сериозни наранявания на целостта на кожата и данни за НСС през последната година.

Необходима е критична оценка на привидните сходства, поради това че съществуват важни аспекти разграничаващи поведенията на самонараняване и пристрастяване. Многобройни са конкретните причини и мотивации за извършване на всяко от двете поведения, но голямото разнообразие би могло да се сведе до типа подкрепление, което лежи в основата на поддържане на поведението. Предпазливо е изтъкнато наблюдението, че пристрастяващите и самонараняващи поведения се различават по основният тип подкрепление (Victor et al., 2012). Продължителната употреба при разстройствата със злоупотреба се поддържа от хедонистичните преживявания, последващи приема на веществото, т.е. в основата се наблюдават механизми на позитивно подкрепление. Несуицидното самонараняване в значителна степен е поддържано чрез механизми на негативно подкрепление; т.е. избягват се неприятни или нежелани емоционални и когнитивни състояния.

Предвид оскъдните данни от популационни изследвания в юношеска възраст посветени на темата си поставихме за цел да изследваме наличието на пристрастяващи черти сред неклинична популация от юноши, упражняващи несуицидно самонараняване.

Дизайн на изследването

Контингент Обхванати са юноши на възраст 14-19 годишна възраст, посещаващи масови училища в град Варна. Информирано съгласие за участие

е получено от родители и участник, като отговорни регулаторни органи като Регионално управление по образованието Варна и Етична комисия на научните изследвания към Медицински университет Варна са дали своите разрешения за провеждане на анкетното проучване. Участие са взели общо 274 ученика, от които положителен отговор на въпрос за несуицидни самонараняващи действия са дали 53 или 20% от изследваните.

Методи

Налични са разнообразни инструменти за оценка на Несуицидно самонараняване по отношение на функции, честота, основен метод на самонараняване и евентуални предразполагащи фактори. Мнозинството инструменти за изследване на НСС са създадени с изследователска цел, а значително по-малък процент са разработени като инструменти с практическа насоченост. Повечето скали и въпросници са самооценъчни и предоставят добра възможност за споделяне на поведения, които иначе биха били пропуснати в хода на по-структурирани и клиницист-базирани оценки. Сред известните инструменти един се отличава с изразен фокус към пристрастяващите аспекти на НСС. В нашето изследване е използван хибриден въпросник, създаден на основата на предложените от DSM-5 (APA, 2013) диагностични критерии за Разстройство с несуицидно самонараняване и инструмента Ottawa self-injury inventory (OSI), създаден през 2003г и допълнително разработен през 2013г, който съдържа въпроси за оценка на пристрастяващите елементи на несуицидно самонараняване (Martin et al., 2013) (Cloutier and Nixon, 2003). Въпросите покриват всички аспекти и критерии за поставяне на диагноза синдром на зависимост или „разстройство на зависимост“ според изискванията на DSM-IV.

Анализ

Използвана е статистическа програма SPSS 19 за обработка на получените данни. Приложен е дескриптивен анализ на честотата на отделните поведения сред самонараняващи се юноши.

Резултати

Представените резултати представляват извадка от по-разширено изследване върху самонараняването в юношеска възраст, като тук са представени валидни за темата данни. В анкетата са включени 7 въпроса, свързани с тенденцията за прогрес и протичане на несуицидното самонараняване, които също така рефлектират и потенциала за пристрастяване към несуицидно самонараняване. За оценка на прогресията на несуицидно самонараняване бе извършен дескриптивен честотен анализ на въпросите, свързани със задълбочаване на действията на несуицидно самонараняване.

От получените резултати: 25.9% съобщават за зачестяване на самонараняването; 42.6% съобщават за задълбочаване на нараняванията; 20.4% съобщават за зачестяване и задълбочаване на самонараняването за постигане на същия ефект; 31.5% съобщават за прекарване на значително време в планиране на самонараняващите действия; 24.1% съобщават за невъзможност да спрат действията на самонараняване, въпреки желанието им и 53.7% въпреки осъзнатите негативни последици; 35.2% съобщават за занемаряване на ангажименти и контакти за сметка на самонараняването.

От както сте започнали да се самонаранявате, забелязали ли сте...	ДА	НЕ
...самонараняването да е по-често от предвиденото?	26.4% (N=14)	73.6% (N=39)
...тежестта на самонараняването да се е задълбочила?	43.4% (N=23)	56.6% (N=30)
...за да постигнете същия ефект от самонараняването, сега да е нужно да се самонараняване по-често и по-сериозно?	20.8% (N=11)	79.2% (N=42)
...това поведение или мисълта за него да ви отнема значителна част от времето?	32.1 (N=17)	67.9 (N=36)
...невъзможност да контролирате самонараняването, въпреки желание да го намалите?	24.5% (N=13)	75.5% (N=40)
...да продължавате да извършвате това поведение, въпреки осъзнаването, че то е вредно за вашето физическо и/или емоционално състояние?	54.7% (N=29)	45.3% (N=24)
...да отбягвате или занемарявате важни учебни, семейни, приятелски или приятни занимания поради това самонараняване?	35.8% (N=19)	64.2% (N=34)

Съществуват научни доклади, които изграждат връзка между Несуицидното самонараняване и поведения с пристрастяващ характер (Nixon et al, 2002, Victor et al, 2012, Buser & Buser, 2013.). Синдромът на зависимост се характеризира със следните нарушения, които залягат в диагностичните критерии на отделните разстройства:

- силно желание за приемане на веществото;
- затруднен контрол върху приема;
- продължаване на употребата въпреки наличието на вредни последици;
- даване приоритет на приема на веществото пред другите видове активност и ангажименти;

- повишен толеранс;
- понякога физиологично състояние на абстиненция.

Установените от нас резултати хвърлят светлина върху подобна евентуална асоциация, като в нашата извадка най-голям процент 53.7% съобщават за продължително извършване на самонараняващите действия, въпреки осъзнатите вреди за собственото емоционално и физическо здраве. Приблизително 1/5 от индивидите (20.4%) съобщават, че за постигане на същия ефект (изпълняване на конкретните функции) е необходимо да се самонараняват по-често и по-сериозно. Тези данни резонират с друга характеристика срещана при индивиди със зависимост, а именно повишаване на толеранса. Значителен процент (42.6%) докладват и за задълбочаване на тежестта на самонараняванията, което свидетелства за нарушен контрол над поведението. В подкрепа на това твърдение е още един въпрос, оценяващ директно нарушеният контрол като 24.1% съобщават за невъзможност да намалят самонараняването си, въпреки желанието им. Повече от 1/3 съобщават за пренебрегване на важни за индивида аспекти от живота за сметка на самонараняването.

Заключение

Представените данни насочват вниманието към вероятното съществуване на друг поглед към същността на несуицидното самонараняване като зависимо поведение. На този етап няма категорични данни потвърждаващи или отхвърлящи тази хипотеза. Възможно е сред част от индивидите Несуицидното самонараняване може да се разглежда като зависимо поведение, проявяващо мнозинството от характерните черти, необходими за поставяне на клинична диагноза „Зависимост“. Значението на тези данни е видно, предвид установените зависимости, че по-голям брой

белези на пристрастяване са свързани с по-голяма честота на действията на НСС (Martin et al., 2013; Nixon et al., 2015) и по-голяма продължителност във времето. Необходими са допълнителни изследвания за уточняване на споменатите тенденции, като неясен остава въпросът дали зависимите черти на Несуицидното самонараняване са приложими за индивиди, които нараняват себе си с цел повлияване на междуличностни ситуации.

Литература:

American Psychiatric Association. (2000). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed., text rev.).

American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition: DSM-5. American Psychiatric Association 2013.

Anestis, M. D., Tull, M. T., Lavender, J. M., & Gratz, K. L. (2014). The mediating role of non-suicidal self-injury in the relationship between impulsivity and suicidal behavior among inpatients receiving treatment for substance use disorders. *Psychiatry Research*, 218(1–2), 166–173. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2014.03.031>

Barrocas, A. L., Hankin, B. L., Young, J. F., & Z Abela, J. R. (2012). Rates of Nonsuicidal Self-Injury in Youth: Age, Sex, and Behavioral Methods in a Community Sample. *Pediatrics*, 130(1), 39–45. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-2094>

Glenn, C. R., & Klonsky, E. D. (2013). Nonsuicidal Self-Injury Disorder: An Empirical Investigation in Adolescent Psychiatric Patients. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 42(4), 496–507. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.794699>

Guvendeger Doksat, N., Zahmacioglu, O., Ciftci Demirci, A., Kocaman, G. M., & Erdogan, A. (2017). Association of Suicide Attempts and Non-Suicidal Self-Injury Behaviors With Substance Use and Family Characteristics Among Children and Adolescents Seeking Treatment for Substance Use Disorder. *Substance Use and Misuse*, 52(5), 604–613. <https://doi.org/10.1080/10826084.2016.1245745>

Herpertz, S., Sass, H., & Favazza, A. (1997). Impulsivity in self-mutilative behavior: Psychometric and biological findings. *Journal of Psychiatric Research*, 31(4), 451–465. [https://doi.org/10.1016/S0022-3956\(97\)00004-6](https://doi.org/10.1016/S0022-3956(97)00004-6)

Klonsky, E. D. (2007). The functions of deliberate self-injury: A review of the evidence. *Clinical Psychology Review*, 27(2), 226–239. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.08.002>

Madge, N., Hewitt, A., Hawton, K., Wilde, E. J. De, Corcoran, P., Fekete, S., Heeringen, K. Van, De Leo, D., & Ystgaard, M. (2008). Deliberate self-harm within an international community sample of young people: Comparative findings from the Child & Adolescent Self-harm in Europe (CASE) Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 49(6), 667–677. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.01879.x>

Martin, J., Cloutier, P. F., Levesque, C., Bureau, J. F., Lafontaine, M. F., & Nixon, M. K. (2013). Psychometric properties of the functions and addictive features scales of the ottawa self-injury inventory: A preliminary investigation using a university sample. *Psychological Assessment*, 25(3), 1013–1018. <https://doi.org/10.1037/a0032575>

Nixon, M. K., Cloutier, P. F., & Aggarwal, S. (2002). Affect Regulation and Addictive Aspects of Repetitive Self-Injury in Hospitalized Adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41(11), 1333–1341. <https://doi.org/10.1097/00004583-200211000-00015>

Nixon, M. K., Levesque, C., Preyde, M., Vanderkooy, J., & Cloutier, P. F.

(2015). The Ottawa Self-Injury Inventory: Evaluation of an assessment measure of nonsuicidal self-injury in an inpatient sample of adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 9(1), 1–7. <https://doi.org/10.1186/s13034-015-0056-5>

Nock, M. K., Joiner, T. E., Gordon, K. H., Lloyd-Richardson, E., & Prinstein, M. J. (2006). Non-suicidal self-injury among adolescents: Diagnostic correlates and relation to suicide attempts. *Psychiatry Research*, 144(1), 65–72. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2006.05.010>

Nock, M. K., & Prinstein, M. J. (2005). Contextual features and behavioral functions of self-mutilation among adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(1), 140–146. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.114.1.140>

Roy, A. (2003). Distal risk factors for suicidal behavior in alcoholics: Replications and new findings. *Journal of Affective Disorders*, 77(3), 267–271. [https://doi.org/10.1016/S0165-0327\(02\)00173-8](https://doi.org/10.1016/S0165-0327(02)00173-8)

Tantam, D., & Whittaker, J. (1992). Personality disorder and self-wounding. *British Journal of Psychiatry*, 161(OCT.), 451–464. <https://doi.org/10.1192/bjp.161.4.451>

Victor, S. E., Glenn, C. R., & Klonsky, E. D. (2012). Is non-suicidal self-injury an “addiction”? A comparison of craving in substance use and non-suicidal self-injury. *Psychiatry Research*, 197(1–2), 73–77. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2011.12.011>

Whitlock, J., Muehlenkamp, J., & Eckenrode, J. (2008). Variation in nonsuicidal self-injury: Identification and features of latent classes in a college population of emerging adults. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 37(4), 725–735. <https://doi.org/10.1080/15374410802359734>